

Asta Vaškeliene

XVIII A. LIETUVOS
LOTYNIŠKŲJŲ EPITALAMIJŲ
YPATUMAI

Epitalaminė kūryba Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos proginės literatūros kontekste sudaro reikšmingą šios literatūros dalį. Žanro populiarumas sietinas tiek su epitalaminių kūrinių funkcija visuomeniniame ir asmeniniame adresatų gyvenime, tiek ir su to meto europinėmis literatūros tendencijomis bei mokymo sistema, formavusia estetines ir etines nuostatas, lėmusias šių kūrinių specifiką ir funkcionavimo galimybes. To meto epitalamijo žanro raida – tai literatūrinės tradicijos, siekiančios antikinę Graikiją, tęstinumas.

Senovės Graikijoje gyvavo dviejų rūšių vestuvinės giesmės, atliekamos merginų ir vaikinių choro, – himenėjai ir epitalamijai. Tai labai panašūs kūriniai, besiskyrę kuriais ne kuriais turinio elementais bei atlikimo aplinkybėmis. Būdingas himenėjo turinio bruožas – vestuvių dievo Himenėjo pašlovinimas. Tokia vestuvinė giesmė buvo giedama iškilmingų eitynių metu lydint nuotaką iš tėvo namų į jaunikio namus. Epitalamijas, vestuvių ritualo dalis, – giesmė, kurią vestuvininkų pulkas (choras) vakare pagiedodavo prie jaunavedžių kambario ten įvedus nuotaką. Pasak lenkų literatūros istoriko Michała Bergmano, būtent romėnai, perkėlę į savą literatūrinę dirvą šią lyrinę poezijos rūšį ir ją toliau vystę, nebejautė himenėjui ir epitalamijui būdingų pradinių skirtumų, todėl terminus niveliavo, o vestuvių giesmė buvo pradėta vadinti bendru epitalamijo vardu¹. Šią Bergmano išvadą koreguoja

¹ Michał Bergman, „Polskołacińskie epitalamjum“, in: *Pamiętnik Literacki*, [t.] 25, zes. 2, Lwów: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1928, p. 185.

Skirmantės Šarkauskienės, LDK lotyniškojo XVI–XVII a. epitalamijo tyrinėtojos, pastebėjimas, kad epitalamijo ir himenėjo terminai buvo pradėti sinonimiškai vartoti jau Teokrito kūryboje, t. y. III a. pr. Kr.² Taigi romėnai, iš graikų perėmę jau pakankamai niveliuotą vestuvių poezijos tradiciją, toliau vystė abi vestuvinių giesmių – himenėjo ir epitalamijo – atmainas.

1. ŽANRO SKLAIDA POETIKOSE IR RETORIKOSE

Himenėjo ir epitalamijo terminai buvo pramaišiu vartojami ir XVI–XVIII a. poetikose ir retorikose. Julijus Cezaris Skaligeris (Iulius Caesar Scaliger, 1484–1558), parašęs pamatinę literatūros teorijos darbą, turėjusį įtakos visos Europos teorinės minties raidai, „daugumą savo teiginių suformulavo remdamasis graikų ir romėnų literatūra, tačiau neatsižvelgė į daugybę naujų XV–XVI a. literatūros tendencijų“³. Taigi jo poetikoje *Poetices libri septem*⁴ aiškinamos abi žanro atmainos: apie himenėją kalbama I-osios knygos 50-e skyriuje, o epitalamijas dar atskirai aptariamas III-iosios knygos 101-e skyriuje.

Apibūdindamas himenėją, Skaligeris nurodo, kad šie kūriniai būna dviejų skirtingų rūšių. Pagrindiniai romėnų autoriai, rašę tokio tipo poeziją, buvo Katulas, eilavęs daktiliais ir chorijambais, ir Klaudianas. Himenėjo pristatymas Skaligerio poetikoje baigiamas išvada, jog vieni šios rūšies kūriniai yra tyresni, o kiti – pasižymi linksmu,

² Skirmantė Šarkauskienė, *Lotyniškas XVI–XVII amžiaus LDK epitalamijas*, Kaunas: Naujasis lankas, 2003, p. 24.

³ Jakub Niedźwiedz, *Nieśmiertelne teatra sławy: Teoria i praktyka twórczości panegirycznej na Litwie w XVII–XVIII w.*, (Ser. *Terminus. Bibliotheca Classica*, t. 6), Kraków: Księgarnia Akademicka, 2003, p. 25.

⁴ Pirmasis leid.: *Iulii Caesaris Scaligeri, viri clarissimi, Poetices libri septem...*, Lugduni [Lyons]: Apud Antonium Vincentium, 1561. Šiam tyrimui pasinaudota trečiuoju leid.: *Iulii Caesaris Scaligeri, viri clarissimi, Poetices libri septem...*, Lugduni [Lyons]: Apud Petrum Santandreamum, 1586 (naudotasi egz. VUB II 1848).

ironišku turiniu, begėdiškais žodžiais. Pastarąją rūšį autorius vadina fesceniškais himenėjais.

Šiame skyrelyje Skaligeris taip pat aptaria himenėjo termino etimologiją. Štai kas apie tai čia rašoma:

Threni duo diversa genera, et Hymenaei. Quippe Hymenaei carmina nuptialia: ea quo dicerentur versu, nihil referebat. Duos habes apud Catullum: alterum senariis dactylicis statoriis: alterum pentastrophis choriambicis: tanta suavitate et puritate, ut quantum alliciat ad legendum, tantum deterreat ad imitandum. Totidem apud Claudianum diverso genere carminum. Ausonius pulcherrimum atque operosissimum, ex portiunculis Virgilianis. Est Hymen in natura muliebri membranula, quae scinditur virginibus primo quoque veneris tentamento atque aditu. Inde factum nomen numini ab stultis Graecis. Latini Talassum sive Talassione(m) quare voce(n)t, in ambiguo est. Illud co(n)stat in raptu Sabinarū nomen inventum. Hersiliam forma praestantissimam quum Romulo regi ferret unus e pastoribus, ne ab obviis interciperetur, interpellantibus respondisse dicitur, eam sese ferre Talassioni. Alij militem sic vocatum, qui primus rapere inceperit. Eumque ubi seipsum acclamasset, alios eade(m) quasi tessera sequutos. Unde mos deinceps ductus fuerit in nuptiarum festivitatibus, pervulgatum hoc, ne quid deesset, nolimus omissum. Modus Hymenaei, ut fiat acclamatio carmine intercalari, quod saepenumero eo solo constat nomine. Tametsi alia quoque interponuntur: cuiusmodi illa, *Concubinae nuces* da. Et *Currite ducentes subtegmīna, currite fusi*. Duo Hymenaeorum genera: alterum purius, alterum cum Fescenina licentia, impudicis vocibus insertis.⁵

(Trėnai ir himenėjai būna dviejų skirtingų rūšių. Žinia, himenėjai yra vestuvinės giesmės; jis [t. y. himenėjo pavadinimas] nieko nesakė apie tai, kokia eilute [t. y. metrais] [jie] buvo skaitomi. Katulo kūryboje gali matyti dvi [vestuvinių giesmių eilutes]: vieną, [sudėtą iš] ramių šešiapėdžių daktilių, kitą – [iš] penkiastrofių chorijambų; [Katulo himenėjai pasižymi] tokiu meilingumu ir [žanriniu] grynumu, kad [šios ypatybės] juos tiek traukia skaityti, kiek ir sulaukio nuo imitavimo. Toks pat skaičius skirtingų rūšių [vestuvininių] giesmių yra Klaudiano [kūryboje]. Auzonijus⁶ iš Vergilijaus kūrybos dalelyčių sudėjo gražiausią ir

⁵ *Ibid.*, p. 128.

⁶ Auzonijus Decimas Didysis (*Decimus Magnus Ausonius*), naudodamasis tik Vergilijaus poezijos citatomis, imperatoriaus Valentiniano vestuvių proga parašė eilėrašį *Cento nuptialis*.

meniškiausią [vestuvių giesmę]. Himenis yra moterų prigimčiai būdinga plėvelė, kuri merginoms būna suplėšoma pirmą kartą patiriant geismą ir suartėjant. Pagal tai kvailių graikų buvo sugalvotas vardas dievybei. Neaišku, kodėl lotynai [savo analogišką dievybę] šaukia Talaso, arba Talasijaus, vardu. Yra žinoma, kad tas vardas buvo sugalvotas [pasakojant] apie sabinių pagrobimą. Kalbama, jog kai vienas iš piemenų karaliui Romului gabeno įstabaus grožio Hersiliją, tai jis, idant [ši] nebūtų [iš jo] atimta sutiktų [žmonių], sulaikydavusiems pasakydavęs, kad gabenąs ją Talasijui. Kiti [tvirtina], jog taip vadintas karys, kuris pradėjęs [sabinių] grobimą. Mat kai jis pasiskelbęs apie save, kiti tuo pasekė tarsi koku slaptažodžiu. Mes nenorėjome, idant ko nors neprituktų, [čia] praleisti šito, iš kur vestuvių šventėse kilęs [nuotakos grobimo] paprotys. Himenėjui būdinga, kad priedainyje būtų [įterpiamas] sušukimas [ir] daugelį kartų būtų kartojamas tas vienintelis vardas [t. y. žodis *himenėjas*]. Nors taip pat ir kiti [žodžiai] įterpiami, tokie kaip šie: *duok sugulovei riešutų*. Ir [dar tokie]: *skubėkite, verpstės, skubėkite, verpdamos gijas*. Yra dvi himenėjų rūšys: vienos rūšies himenėjai tyresni, o kitos, įterpus į juos begėdiškus žodžius, pasižymi fescenišku palaidumu. – Čia ir toliau vertimas straipsnio autorės.)

Kitą vestuvių poezijos atmainą, epitalamiją, Skaligeris, apibūdinamas 101-me poetikos skyriuje, pirmiausia paaiškina termino etimologiją, po to detaliai komentuoja turinio aspektus:

Epithalamium carmen igitur est, quo nuptiae celebrantur: a Thalamo dictum est autem *θάλαμος* cubiculum nuptiale primo suo significato, *παρὰ τὸ θάλειν ἄμα*, quod est simul genialem vitam agere. Hoc poematis genus a Graecis etiam *γαμήλειον* appellatum. Dicas enim *γάμον* nuptias [...]. Eius carminis argumentum consistit e spo(n)si sponsaeque desideriis. Verum illius aperte dices, curas, celebritates cantionum, ludorum, armorum: virginis gratia facta omnia. Huius autem animum tectis indiciis, conditis suspicionibus innues potius quam profiteberis. Expugnatum castissimum pectus pietate erga iuuenem tabescentem: cuius virtutes commemorando excitabis excusationem. Aliquando finges a Venere aut Cupidine vi coactam: quae pridem eorum regnum contemptui habuisset. Secundo loco explicabūtur laudes vtriusque: a Patria, Genere, animi studiis, corporis praestantia. Tertius bene ominabatur. Quarti lascivia lususque est totius, alterutrum blande appellando: modestius virgine(m), haud modestissime tame(n) obiiciendo *queða(m)*: puta praelii futuri metum, victoriam, e lacrymis risum, e spe laetitiam certam. Quinto loco sobolem pollicetur, vota facit, vatici-

natur. Postrema pars exhortatione(m) continet ad somnum: ac somnū quidem aliis, illis vero vigiliam.⁷

(Taigi epitalamijas yra giesmė, su kuria švenčiamos vestuvės; pirmąja [žodžio] *thalamus* reikšmė yra vadinamas vestuvių miegamasis, iš kur ir kilo šitas [giesmės] pavadinimas, *θάλαμος*; jis taip pat reiškia „gyventi vedybinį gyvenimą“. Tokio žanro eilėraštis graikų taip pat buvo vadinamas vestuviniu. Sakytum, kad *γάμον* [lotynų kalboje reiškia] vestuves [...]. Šitos giesmės turinys susideda iš jaunojo ir jaunosios troškimų [išsakymo]. Išties [vestuvine giesme] atvirai išsakysi [jaunojo] rūpesčius, šlovingus giesmių, pramogų, karinės [tarnybos momentus], [taip pat] visa, kas [jo] nuveikta vardan merginos. Tačiau jos būdą atskleisi geriau santūriais ženklais, išreikštais užuominomis, nei atvirai pasakydamas. Tyriausia [jos] širdis, užvaldyta meilės, [linksta] prie džiūstančio jaunuolio; primindamas [jo] dorybes, sukelsi [ją] pateisinantį [jausmą]. Kartkartėmis pavaizduosi [mylėti] jėga Veneros arba Kupidono priverstą [merginą], kuri anksčiau su panieka žiūrėjo į jų [t. y. Veneros ir Kupidono] valdžią. Antroje vietoje bus dėstomos vieno ir kito šlovingos [dorybės pradedant] nuo [santykio] su tėvyne, kilme, dvasios savybėmis bei kūniškais ypatybėmis. Trečia [vieta] būdavo [skiriama] geriems palinkėjimams. Ketvirtoje [vietoje parodomas] visos [šventės metu vykstantis] išdykavimas ir linksmybės, meilikaujamai kreipiamasi ir į vieną, ir į kitą [jaunąjį], santūriau [atsiliepiama apie] merginą, tačiau visai be kruopelytės santūrumo į priekį iškeliami tokie dalykai, kaip antai, baimė dėl būsimo susirėmimo, pergalė, iš ašarų [kylantis] juokas, iš vilties [gimstantis] tikras džiaugsmas. Penktoje [vietoje] palinkima [susilaukti] vaikų, skelbiami įžadai, pranašaujama. Paskutinėje dalyje [skamba] raginimas eiti miegoti, tačiau vienus [jis kviečia] miego, o štai kitus [ragina] nemiegoti.)

Ši skyrių greičiausiai laikydamas svarbesniu, Skaligeris dar kartą grįžta prie kai kurių dalykų, jau aptartų apibūdinant himenėją. Pavyzdžiui, vėl aiškinami fesceniškų vestuvinių giesmių ypatumai, šių giesmių kilmė: „Intermiscetur vero etiam ioci petulantiores, quae ab antiquis Fescenina carmina diceba(n)tur. Nominis morisq(ue) origo a Campaniae oppido Fescenio [...]“⁸ („Taip pat [į vestuvinius kūrinius] įmaišomi ir įžulesni pokštai; tokios giesmės senųjų

⁷ Julius Caesar Scaliger, *op. cit.*, p. 381–382.

⁸ *Ibid.*, p. 382.

[autorių] buvo vadinamos fescenijomis. Pavadinimo ir tradicijos kilmė [slypi] Kampanijos mieste Fescenijuje“). Be fesceniškojo epitalamijo, čia išskiriama ir dar viena žanro atmaina – *scolia*, arba puotos metu atliekamos vestuvių dainos: „[...] in ipso convivio Scolia canebantur [...]“⁹ („pačioje puotoje dainuojami skolijai“). Taip pat detaliam aptaria mi graikų ir romėnų vestuvinės poezijos autoriai, išvardijami šiam žanrui derantys poetiniai metrai.

Matome, kad Skaligeris, remdamasis Antikos autorių patirtimi, vestuvių kūrinis laiko poezijos žanru. Tęsdamas vestuvių poezijos sampratos tradiciją, suformuotą antikinės literatūros, himenėją ir epitalamiją jis aptaria atskirai, tačiau iš esmės neišryškina ribos, skiriančios šias dvi atmainas.

Jokūbo Pontano (Iacobus Pontanus) poetikoje *Institutio poetica*¹⁰, kurią vėliau perdirbo Johanas Buchleris (Ioannes Buchlerus), jau kalbama tik apie vieną žanro atmainą – epitalamiją. Epitalamijui („De epithalamio“) skirtame poetikos skyriuje mes matome jau net ne interpretaciją, o tiesiog pažodžiui cituojamą Skaligerio aiškinimą. Akivaizdu, kad Pontanas epitalamijo ir himenėjo terminų neskiria, abi šias savokas vartoja sinonimiškai. Išdėstęs epitalamijo sampratą, skyrelio pabaigoje poetikos autorius teigia:

⁹ *Ibid.*, p. 390.

¹⁰ Pirmas mums žinomas leid. šiuo pavadinimu: Iacobus Pontanus, *Institutio poetica*: ex Jacobi Pontani potissimum libris concinata; breviter eius finem, partes, et cuiusque partis proprietates, adhaec quibus rebus vere bonum, omnique, numero absolutum, ac probabile carmen efficiatur, edocens, Augustae Trevirorum: [s.n.], 1604. Čia naudotasi vėlesniu juo leid.: Iacobus Pontanus, *Institutio poetica*: ex r.p. Jacobi Pontani e Soc. Iesu potissimum libris concinnata: Breviter eius finem, partes, et cuiusque partis proprietates, adhaec quibus rebus vere bonum, omnique numero absolutum, ac probabile carmen eff[ic]iatur, edocens, opera M. Ioannis [Buch]leri a Gladbach, editio tertia, priore correctior, auctior, luculentior, Coloniae: Sumptibus Bernardi Gualtheri, 1609 (egz. VUB III 5404). – Johanna Buchleris (1570–1640) vėliau perdirbo šią Pontano poetiką; be to, pastaroji vėliau ėjo kaip priedas prie paties Buchlerio retorikos veikalų (*Thesaurus phrasium poeticarum*), todėl toliau bus vadinama Pontano-Buchlerio poetika.

Alloquemur etiam per Epiphonemata Hymenaeum: quem tanquam nuptiarum Deum per intercalares versus invocant aliquando: nonnunquam in ipso statim carminis aditu.¹¹

([Remdamiesi] sušukimais, aptarsime dar ir himenėją, kurį kaip vestuvių dievaitį [žmonės] kartkartėmis šaukia priedainio eilutėmis, o kartais – netgi pačioje giesmės pradžioje.)

Kaip vestuvių poezijos pavyzdys į poetiką įtrauktas paties Pontano sukurtas vestuvinis eilėraštis „Epithalamium in nuptias Christi et Ecclesiae, auctore Iacobo Pontano“ („Epitalamijas, [skirtas] Kristaus ir Bažnyčios vestuvėms, parašytas Jokūbo Pontano“). Akivaizdu, kad Pontanas remiasi Skaligerio suformuluotu žanro modeliu, pagrįstu antikinės literatūros patirtimi, tačiau pavyzdžiu pasirinkdamas religinės tematikos epitalamiją (religiniai epitalamijai buvo pradėti kurti Viduramžiais) jau iliustruoja naujas literatūros tendencijas.

Motiejus Kazimieras Sarbievijus (Matthias Casimirus Sarbievius, Sarbiewski, 1595–1640) poetikoje *De perfecta poesi*¹² epitalamiją priskyre vadinamosioms *silvoms* (*silvae*) ir aptarė jį skyriuje „De silvis et silvarum speciebus, sive Stadius et Claudianus“ („Apie *silvas* ir *silvų* rūšis, arba Stacijus ir Klaudianas“). Remdamasis Kvintilianu, Sarbievijus *silvas* apibūdina kaip trumpus eilėraščius, inspiruotus netikėto užsidegimo: „Quintilianus docet silvas esse poemata subito excussa calore [...]“¹³ („Kvintilianas moko, kad *silvos* yra eilėraštkukai, [parašyti apėmus] netikėtam užsidegimui [...]). Sarbievijus taip pat nurodo, kad *silvoms* būdingos įvairios temos, o pačios *silvos* artimesnės retorinėms kalboms nei epinei ir herojinei poezijai:

Itaque silva quaelibet est silvosum quoddam poema, parum ab oratoriis operibus differens, quippe, contra, distinctum formaliter epicae heroicaeque poesi, sicut et comicae ac tragicae ceterisque [...].¹⁴

¹¹ *Ibid.*, p. 113.

¹² Maciej Kazimierz Sarbiewski, *O poezji doskonałej, czyli Wergiliusz i Homer= (De perfecta poesi, sive Vergilius et Homerus)*, przełożył Marian Plezia, opracował Stanisław Skimina, Wrocław: Ossolineum, 1954.

¹³ *Ibid.*, p. 236.

¹⁴ *Ibid.*, p. 236.

(Taigi kiekviena *silva* yra tam tikras eilėraštis, [kuriam būdinga temų] įvairovė, mažai besiskiriantis nuo retorinių kūrinių, tačiau, priešingai, formaliai visai nepanašus į epinę ir herojinę poeziją, taip kaip nepanašus ir į komiškus, tragiškus ir kitus [kūrinius] [...].)

Epitalamiją laikydamas kūriniu, chronologiškai pirmiausia atspindinčiu vieną iš svarbiausių žmogaus gyvenimo įvykių – vedybą – Sarbievijus lakoniškai jį apibūdina taip:

Epithalamium est carmen, quo nuptiae celebrantur, quo sponsi sponsaeque desideria, laudes ipsaque nuptiarum celebritas describitur. Huc pertinent: Oaristiae, quae describunt confabulationes sponsorum, et Hymenaei, seu nuptiales cantus.¹⁵

(Epitalamijas yra giesmė, kuria šlovinamos vestuvės, kuria [išreiškiami] jaunojo ir jaunosios troškimai, pagyrimai ir aprašomos pačios vestuvių iškilmės. Prie to [t. y. vestuvėms skirtų kūrinių] priklauso: *oaristijos*, kurios aprašo [meilius] jaunųjų pašnekėsčius, ir himenėjai, arba vestuvinės dainos.)

Prie išskirtų epitalamijo atmainų – *oaristijų* ir himenėjų – daugiau negrįžtama ir smulkiau jos nekomentuojamos.

Populiarioje Juozapo Juvencijaus (Iosephus Iuencius, Joseph de Jouvancy, 1643–1719) poetikoje *Institutiones poeticae et rhetoricae*¹⁶ taip pat, kaip ir Pontano-Buchlerio darbe, aptariamas tik epitalamijas. Į klausimą, kas yra epitalamijas, autorius atsako, jog tai: „Est Poema pro nuptiali pompa conscriptum, sic dictum a vocibus Graecis *Epy Thalamos* nuptiale cubiculum“¹⁷ („Tai yra eilėraštis, parašytas apie vestuvių iškilmes, taip pavadintas pagal graikiškus žodžius, [reiškiančius] vestuvių miegamąjį“. Toliau Juvencijus nurodo, kokiū būdu kuriama tokio žanro poezija:

¹⁵ *Ibid.*, p. 246.

¹⁶ Pirmas mums žinomas leid. šiuo pavadinimu: Joseph de Jouvancy, *Institutiones poeticae*: Ad usum collegiorum Societatis Iesu, auctore Josepho Juvencio, Coloniae Agrippinae: Metternich, 1726. Čia naudotasi: *Institutiones poeticae et rhetoricae*, auctore r.p. Iosepho Iuencio Soc[ietatis] Iesu, ad usum gymnasiolorum ejusdem Societatis, editio 3tia in Litvania, Vilnae: Typis S.R.M. et Academ[iae] Soc[ietatis] Iesu, 1766 (egz. MAB L–18 / 41 C).

¹⁷ *Ibid.*, p. 103.

Laudes conjugum celebrandae, faustu(m) augurium capiendum, fructus illarum nuptiarum praedicandus, vota conciple(n)da pro felicitate, et futura prole. Console Poetas, qui scripsere Epithalamia, Catullum, Statium, Claudianum, etc.¹⁸

[[Epitalamijuje] reikia iškilmingai pašlovinti jaunavedžius, išsakyti laimingas pranašystes, girti tų vestuvių naudą, palinkėti [sutuoktiniams] laimingos ateities ir būsimų palikuonių. [Kurdamas] remkis poetais, kurie rašė epitalamijus: Katulu, Stacijumi, Klaudianu ir kitais.)

Šiame glaustame Juvencijaus apibrėžime akcentuoti, autoriaus nuomone, esminiai epitalamijo požymiai (nurodyta priklausomybė poezijos sričiai, aptarti turinio ypatumai, išvardinti sektini poetai). Juvencijus nesigilina nei į kitas žanrines atmainas, nei į eiliavimo būdus. Pažymėtina, kad vertais sekimo jis laiko ne Naujųjų laikų poetus, o Antikos kūrėjus. Tokia Juvencijaus definicija veikiausiai bus vienas iš nedaugelio epitalamijo žanro apibrėžimų, esančių XVIII a. poetikose. Įdomu, kad Pilypo Nerijaus Goliausko (Filip Nereusz Golański) poetikoje *O wymowie i poezji*¹⁹ – viename iš reikšmingiausių aptariamo laikotarpio literatūros teorijos darbų – nei himenėjas, nei epitalamijas apskritai neminimi.

Svarbus LDK neolotyniškosios literatūros bruožas – prozinių epitalamijų išpopuliarėjimas XVII a. Ypač tokie kūriniai paplinta, beje, visiškai nustelbdami eiliuotus epitalamijus, XVIII a. Vestuvių proga sakomos pagnegirinės kalbos greičiausiai susiformavo kaip enkominių kalbų atmaina, tapusi svarbia iškilmių ritualo dalimi. Taigi šiai prozeinei žanro atmainai retorikų autoriai taip pat skyrė deramą vietą, išskirdami vestuvinės kalbos dalis, nusakydami kiekvienai iš jų būdingus turinio akcentus.

Karloio Pajoto (Carolus Paiot, Charles Pajot, 1609–1686) retorikoje *Tyrocinium eloquentiae, sive Rhetorica nova, et facilior*²⁰

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Filip Nereusz Golański, *O wymowie i poezji*, powtórne wydanie, nowemi uwagami pomnożone, przez x. Golańskiego S.P. nauczyciela wymowy..., W Wilnie: W drukarni J.K. Mci i Rzeczypospolitey u XX Scholarum Piarum, 1788 (egz. MAB L–18 / 344).

²⁰ Pirmas mums žinomas leid. Charles Pajot, *Tyrocinium eloquentiae, sive Rhetorica nova et facilior, sic verbis non redundans, ut eloquentiae praeceptionibus abundet...*, Camberii: Dufour, 1650. Čia naudotasi leid.: *Tyrocinium eloquentiae, sive*

teigiama, kad „Oratio nuptialis, seu Epithalamium est oratio, qua laudantur nuptiae“²¹ („Vestuvių kalba, arba epitalamijas, yra kalba, kuria giriamos vestuvės“). Pajotas nuodugniai išdėsto visose pagrindinėse šios kalbos struktūrinėse dalyse – įžangoje (*exordium*), įrodymų pateikimo (*confirmatio*) ir baigiamojoje (*epilogus*) – turimas aptarti temas. Įžangoje būtina pabrėžti vestuvių džiugesį ir iškilmingumą, o ją sudaro trys teminiai dėmenys, išreiškiantys įvykio svarbą, giminių susijungimą, santuokos naudą. Šio autoriaus nuomone, apie tai kalbant būtina nurodyti:

1. Significationem aliquam difficultatis argumenti, vel propter nobilitatem sponsorum, vel propter alias quavis circumstantias.
2. Rationes, quibus orator ipse impulsus, fuerit ad suspiciendam laudationem, v.g. affinitatis, amicitiae etc.
3. Enumerationem commodorum, quae ex hoc conjugio sperari possunt.²²

(1. Tam tikrą turinio sunkumo pažymėjimą [duodant suprasti, jog su sunkumais susiduriama] ar dėl jaunavedžių kilmingumo, ar dėl kokių nors kitų aplinkybių. 2. Priežastis, dėl kurių patsai oratorius buvo priverstas griebtis giriamosios kalbos, pavyzdžiui, giminytę, bičiulytę ir kt. 3. Išvardijimą naudingų dalykų, kurių iš šitos santuokos galima tikėtis.)

Confirmatio dalyje, savo turiniu primenančioje poetinio epitalamijo topiką, dėmesys koncentruojamas į jaunavedžius, giriamą jų kilmę, minimi skirtingi papročiai, aptariamą dovaną, vestuvėms parengtų namų puošnumas, linkima palikuonių. Čia privalu iškelti:

1. Laudem sponsorum, ut ante dictum est in laude personae.
2. Eorumdem genus, ut in laude nobilitatis dictum est.
3. Diversos ritus, v.g. morem compo-

Rhetorica nova, et facilior, sic verbis non redundans, ut eloquentiae praeceptionibus abundet, sic Aphthonii Progymnasmata, et Soarii Rhetoricam amplectens, ut praestantissimorum rhetorum, qui hactenus de eloquentia scripserunt, uniuersam artem facili methodo suppeditet, sic denique Rhetoribus utilis, ut humanistis commoda sit, et supremae Scholae grammaticae auditoribus non inutilis, auctore p. Carolo Pajot, Parisino e Societate Iesu, ultima editio, Venetiis ac Bassani: Typis Jo: Antonii Remondin, [1675] (egz. VUB BAV 39.9.54. ; išleid. m. nurodyti pagal: HBZ-Verbundkatalog-Gesamtkatalog, s.v.).

²¹ *Ibid.*, p. 242.

²² *Ibid.*

nendi coronas ex casia, nardo, croco, myrrho, lauro, olea, rosis, lilio, oliva, etc. 4. Munera, quibus sponsi cohonestantur. 5. Fictiones aliquae, v.g. liberorum, qui quasi cum parentibus colludentes oculis subjiciuntur. 6. Apparatus convivii, thalami, domus, etc. 7. Denique apostrophen ad utrumque sponsum de se sobolis virtute non imparis.²³

(1. Jaunavedžių pagyrimą, kaip anksčiau buvo pasakyta giriant asmenį. 2. Tų pačių [jaunavedžių] kilmę, kaip buvo pasakyta šlovinant kilmingumą. 3. Skirtingas apeigas, pavyzdžiui, paprotį pinti vainikus iš kvapiosios kasijos, nardo, kroko, miros, lauro, alyvos, rožių, lelijos, alyvos šakelių ir kt. 4. Dovanas, kuriomis pagerbiami jaunavedžiai. 5. Kokius nors išgalvotus dalykus, pavyzdžiui, akimis užgriebiami [vaizdai] vaikų, kurie tarsi žaidžia su tėvais. 6. Puotos, jaunavedžių guolio, namų ir kt. reikmenis. 7. Pagaliau kreipimąsi į abu jaunuosius [reiškiant] viltį dėl palikuonio, prilygsiančio [jiems] dorybėmis.)

Kalbos baigiamojoje dalyje abiemis jaunesiems prašoma visokeriopos laimės: „Epilogus denique fausta omnia utrique sponso precatur“²⁴.

Dominyko de Kolonijos (Dominique de Colonia, 1660–1741) retorikoje *De arte rhetorica libri quinque*²⁵, labai plačiai naudotoje tiek Lietuvos, tiek ir Lenkijos mokyklose, taip pat išsamiai, kaip ir Pajoto retorikoje, aptariami vestuvinės kalbos, arba epitalamijo, ypatumai. Retorikos autorius, pažymėjęs, kad epitalamiją sudaro keturios sudėtinės dalys, nurodo kiekvienai iš jų būdingus turinio bruožus:

1. Dicitur generatim, et universe de nuptiarum laudibus, et de bonis matrimonii, quo scilicet hominum societas primum coepit, urbes conditae sunt, genus humanum propagatur, vitae levantur incommoda, et mutua charitas, atque

²³ *Ibid.*, p. 242–243.

²⁴ *Ibid.*, p. 243.

²⁵ Devynioliktas mums žinomas leidimas šiuo pavadinimu: Dominique de Colonia, *De arte rhetorica libri quinque, lectissimis veterum auctorum aetatis aureae perpetuisque exemplis illustrati*; auctore p. Dominico de Colonia, editio decima nona ceteris omnibus auctior, et à mendis quae irreperant, accuratè purgata, Lugduni [Lyons]: Apud F. Rigollet, 1739 (nurodyta pagal internetinį Britanijos bibliotekų katalogą COPAC). Čia naudotasi leid.: *De arte rhetorica libri quinque, lectissimis veterum auctorum aetatis aureae perpetuisque exemplis illustrati*; auctore p. Dominico de Colonia Societatis Iesu presbytero, Vilnae: Typis Academicis Soc. Iesu, 1770 (egz. MAB L–18 / 41 C).

benevolentia cognationibus, et affinitatibus serpit, atque diffunditur. 2. Pars, quae praecipuam quamdam curam, diligentiamque desiderat, continet laudes utriusque conjugis. Ducuntur autem laudes illae a Parentibus, a Patriae, ab honoribus, fortunisque, a corporis, animique dotibus, et a certis illis capitibus, unde laudari homines solent, de quibus, fuse diximus supra. Ita Mariam Imperatoris Honori novam conjugem laudibus in Coelum tollit Claudianus Epithal. [...] Tertio loco laudatur nuptiarum apparatus atque celebritas, popularium, et affinium praedicatur laetitia, et aliqua etiam laude solent aspergi, qui ad nuptias convenere. 4. Denique praecipuis, et faustis omnibus clauditur oratio, et vota Deo, Superisque pro felici liberorum ortu, mutuaque conjugum concordia nuncupantur. Ita Stadius in Epithal. Stellae et Violantillae [...].²⁶

(1. [Pirmoje dalyje] kalbama apskritai ir bendrai, [joje sakomos] liaupsės vestuvėms, [keliamas] gėris, [einąs] iš vedybų, iš kurių pirmiausia ir atsirado žmonių bendruomenė, buvo įkurti miestai, plinta žmonių giminė, lengvėja gyvenimo nepatogumai, taip pat plinta ir klesti savitarpio meilė ir maloningumas tarp kraujo ir vedybų giminaičių. 2. [Antroji] dalis, reikalaujanti ypatingo uolumo ir kruopštumo, susideda iš liaupsių abiems jauniems. Tos liaupsės vedamos iš tėvų, tėvynės, garbingų pareigų ir turtų, kūno ir sielos dovanų, taip pat kitų svarbių dalykų, kuriuos žmonės įpratę garbinti [ir] apie kuriuos aukščiau išsamiai kalbėjome. Tokiu būdu epitalamijuje Mariją, naująją imperatoriaus Honorijaus žmoną, į dangų pagyrimais iškelia Klaudianas [...]. Trečioje dalyje giriamos iškilmingos prabangios vestuvės, reiškiamas kraštiečių ir vedybų giminaičių džiaugsmas; tam tikra liaupsių dalis taip pat išbarstoma ir ant tų, kurie susirinko į vestuves. 4. Pagaliau kalba baigiama visiems [linkint] nepaprastų ir laimingų [dalykų], iškilmingai sakomos maldos Dievui ir dangaus valdovams [prašant] laimingo vaikų gimimo ir abipusės sutuoktinių darnos. Taip Stacijus [baigia] epitalamiją Stelai ir Violentilai [...].)

Linkėti jaunavedžiams abipusės santarvės de Kolonija pataria mokantis iš Marcialio epitalamijo Prudencijui ir Klaudijai. Įdomu, kad tinkamiausiais sekimui pavyzdžiais jis laiko Antikos poetus (Klaudianą, Stacijų, Marcialį), cituoja ištraukas iš jų kūrybos.

Matome, kad tiek Pajoto, tiek ir de Kolonijos retorikose epitalaminė kalba traktuojama labai panašiai. Jos pagrindiniai prasminiai akcentai nesikerta su Skaligerio nurodytais poetinio epitalamijo

²⁶ *Ibid.*, p. 341–342.

turinio elementais. Vestuvių kalbose dėl jų specifinių sakymo ap-
linkybių nerasime dalies, kuria jaunavedžiai kviečiami miegoti. Ši
dalis, Skaligerio nurodyta kaip baigiamoji, būdinga antikinei poeti-
nei žanro tradicijai, o epitalaminės kalbos baigiamos jaunajai porai
linkint palikuonių, santarvės, gražios ateities. Taigi prozinės vestuvių
kalbos, tapusios svarbia iškilmių dalimi, „derinosi“ prie žanro poetinio
modelio, perimdamos jam būdingą topiką, tačiau tuo pat metu jau
turėjo atspindėti besikeičiančios epochos dvasią, naujas tradicijas,
visuomenines vertybes.

2. EPITALAMINIŲ KŪRINIŲ RAIDOS BRUOŽAI

Ankstyviausių vestuvinių giesmių pėdsakų jau galime aptikti Ho-
mero *Iliados* 18 giesmėje, kurioje minimas Achilo skyde iškalto miesto
vaizdas (491–496 eil.): čia kalbama apie iš namų lydimas nuotakas,
skambančias vestuvių dainas, šokamus ratelius.

Literatūrinio epitalamijo pradininke laikoma archajinio graikų
literatūros laikotarpio poetė Sapfo, folklorinei ritualinei vestuvių
giesmei suteikusi poetinę formą. Dauguma poetės epitalamijų yra
lyriniai, tačiau jos kūryboje yra išlikęs ir kitokio pobūdžio fragmentas
(fr. 115), sueiliuotas daktiliniu hegzametru, pasakojantis apie Hekto-
ro ir Andromachės vestuves. Fragmento turinys, kuriame dominuoja
pasakojimas, susijęs su vestuvių įvykiais, vaizdavimo būdas ir piešiamo
reginio detalumas leidžia kalbėti apie besikristalizuojančią epinio
epitalamijo atmainą. Minimą Sapfo fragmentą epinio epitalamijo
pavyzdžiu siūlo laikyti Jakubas Niedźwiedźius²⁷. Katarzyna Mro-
czek, teigianti, jog epinis epitalamijas susiformavo klasikinės romėnų
literatūros laikotarpyje, šiame fragmente taip pat įžvelgia epiškumo

²⁷ Jakub Niedźwiedź, *Szesnastowieczne epitalamia łacińskie w Polsce*, Kraków:
Księgarnia Akademicka Wydawnictwo Naukowe, 1999, p. 12–13.

užuomazgų²⁸. Skirmantė Šarkauskienė pažymi, kad šis Sapfo fragmentas, kuriame imituojama Homero poemų stilistika, leidžia poetę laikyti mitologinio-naracinio epitalamijo kūrėja²⁹.

Epitalamijų fragmentų esti tragiko Aischilo bei komediografo Aristofano komedijose. Aristofano himenėjai laikytini žanro parodijomis, liudijančiomis, jog tuo metu epitalamijas jau buvo galutinai susiformavęs kaip literatūros žanras³⁰.

Helėnizmo laikų poetas Teokritas epitalamijui suteikė bukolikos formą. Tai rodo 18-oji idilė, pasakojanti apie Menelajo ir Helėnės vestuves. Šis epitalamijas pirmiausia ypatingas tuo, kad jo autorius pirmąsyk šio žanro istorijoje sujungė naracinius ir lyrinius elementus: eklogoje galima skirti naracinę (nurodomos dainos atlikimo aplinkybės) ir lyrinę (merginų choro giedama daina) dalis³¹. Visi šios bukolikos struktūros ir turinio elementai (išplėsta pagiriamoji dalis, baigiamasis kreipimasis į Himenėją ir linkėjimai jaunavedžiams), rodo žanro savarakiškumą, kadangi yra būdingi ir vėlyvesniems epitalamijams³².

Epitalamiją, kaip ir daugelį kitų literatūros žanrų paveldėję iš graikų, romėnai ne tik ženkliai praturtino, bet ir pritaikė saviems vestuvių papročiams. Žanro pokyčius nulėmė romėnų vestuvinių giesmių tradicijos³³. Romėnų vestuvių apeigas (panašiai kaip ir graikų) sudarė: 1) iškilmės nuotakos namuose (aukojimas dievams ir vestuvių puota); 2) nuotakos palydos į jaunikio namus, lot. *deductio* (dalyvaujant vestuvių svitai, skambant dainoms, liepsnojant fakelams, mėtant riešutus); jos baigdavosi jaunosios pernešimu per slenkstį; 3) iškilmės jaunikio namuose (pvz.: jaunosios palydos į vestuvių kambarį ir jos

²⁸ Katarzyna Mroczek, *Epitalamium staropolskie: Między tradycją literacką a obrzędem weselnym*, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1989, p. 20.

²⁹ Skirmantė Šarkauskienė, *Lotyniškasis XVI–XVII amžiaus LDK epitalamijas*, p. 18.

³⁰ *Ibid.*, p. 21–22.

³¹ *Ibid.*, p. 24.

³² Jakub Niedzwiedz, *Szesnastowieczne epitalamia łacińskie w Polsce*, p. 12–13.

³³ *Ibid.*, p. 13.

paguldymas į lovą). Nors vienos ir kitos tautos vestuvių tradicijos buvo panašios, kai kurie apeigų akcentai skyrėsi. Graikų jaunoji aukodavo santuoką globojančioms dievybėms (moiroms, Dzeusui, Herai, Hestijai, Artemidei), o romėnų nuotaka pirmiausia pagerbdavo agrarinius dievus, užtikrinančius derlių (Cererą, Telėją, Marsą), nors garbindavo ir santuokos sergėtoją Junoną³⁴.

Ypač svarbų vaidmenį romėnų vestuvėse atlikdavo *pronuba*. Ja buvo renkama visų gerbiama moteris, ištekėjusi vieną kartą ir tebe gyvenanti santuokoje. Tai nuotakos reikalų atstovė, tarsi tvarkdarė, besirūpinanti sklandžia vestuvių eiga, taip pat atsakinga ir už vadinamąją jaunųjų *dextrarum iunctio*, t. y. rankų sujungimą. Panašios funkcijos romėnų mitologijoje priskiriamos Junonai, todėl ši deivė sinonimiškai buvo vadinama *pronuba* (*pronuba* minima Vergilijaus *Eneidoje*, Ovidijaus *Herojėse*, Katulo poezijoje). Graikų vestuvių apeigose *pronubos* vaidmuo tekdavo jaunosios tėvams.

Specifinę funkciją atliko tyrumą simbolizuojanti jaunų vaikinių, lydinčių nuotaką iki vyro namų, eiseną. Vienas iš jų nešdavo pagrindinį vestuvių fakelą, pagamintą iš dygiosios slyvos ar erškėčio. Pagal italikų papročius šie vaikinai jaunajam po kojomis mėtė riešutus, taip pagerbdami agrarinius dievus³⁵.

Apeiginių vestuvinių giesmių pėdsakų galima pastebėti Plauto komedijoje *Kazina* (*Casina*). Literatūrinio epitalamijo raida ryškiausiai matyti Katulo, Stacijaus bei dažnai paskutiniu metu žymiu romėnų poetu vadinamo Klaudiano kūryboje. Romėnų autorių epitalamijai skirstomi į lytrinius, artimus himenėjui, ir epinius. Be pastarųjų, vestuvėse dar buvo dainuojamos ir vadinamosios fesceniškos dainos, pasižymėjusios erotiškumu, neretai netgi obscenišku turiniu. Šią klasifikaciją Mroczek detalizuoja, epinius epitalamijus dar grupuodama į panegirinius retorinius ir mitologinius naracinius³⁶. Pastarieji žanro niuansai akivaizdūs Katulo kūryboje.

³⁴ Katarzyna Mroczek, *Epitalamium staropolskie*, p. 15.

³⁵ *Ibid.*, p. 16.

³⁶ *Ibid.*, p. 20.

Ryškiu lyrinių epitalamijų pavyzdžiu laikomas Katulo 61-asis eilėraštis, skirtas Manlijaus Torkvato ir Vinijos Aurunkulėjos vestuvėms, sukurtas glikonėjine-ferekratejine strofa. Ši eilėraštį sudaro trys dalys. Labiausiai išplėtotoje pirmojoje dalyje kreipiamasi į Himenėją ir prašoma viso ko geriausio kūrinio adresatams – Manlijui Torkvatui ir Vinijai Aurunkulėjai, taip pat šlovinama jaunoji. Antroji dalis – tai giesmė, atliekama *deductio* metu (lydint nuotaką į vyro namus). Trečiąją dalį sudaro fesceniško pobūdžio epitalamijas, dainuojamas prie miegamojo durų.

Kitaip konstruojamas taip pat lyrinio pobūdžio 62-asis Katulo eilėraštis, kur poetas remiasi *deductio* metu atliekamos dainos tradicija. Čia epitalamiją pakaitomis dainuoja du atskiri vaikinų ir merginų chorai. Merginų atliekamoje partijoje duodami nuotakai skirti patarimai – populiarus ir svarbią vietą užimantis motyvas vėlesnių laikų epitalaminėje kūryboje³⁷. Chorų partijose, primenančiose agoną, skamba priešininkų nuomonę paneigiantys, o savąją – iškeliantys argumentai, pavyzdžiui, vaikinų choras giria santuokinį gyvenimą, o merginos šlovina mergystę.

Visai kitoks yra Katulo epilijas, pasakojantis apie Pelėjo ir Tetidės vestuves (64-asis eilėraštis). Tai hegzametru sueiliuota mitologinė poemėlė, sukurta sekant aleksandrinės poezijos kanonais, „nesusijusi su konkrečių asmenų vestuvėmis ir nepasižyminti ritualiniu charakteriu. Tekste vyrauja naraciniai aprašomieji elementai“³⁸. Kūrinio turinys ir poetikos ypatumai leidžia jį laikyti jau susiformavusio, būdingas žanrines formas turinčio epinio epitalamijo (mitologinė naracinė atmaina) pavyzdžiu.

Stacijus daktiliniu hegzametru sukurtame eilėraštyje „Epithalamium in Stellam et Violentillam“ („Epitalamijas Stelai ir Violentilai“), skirtame konkrečioms asmenims, vysto epinį žanro modelį, pirmasis šiai atmainai suteikdamas naują, t. y. panegirinių retorinių pobūdį.

³⁷ Jakub Niedźwiedz, *Szesnastowieczne epitalamia łacińskie w Polsce*, p. 14.

³⁸ Katarzyna Mroczek, *Epitalamium staropolskie*, p. p.21.

Panegirinės retorinės atmainos tradicija vėliau buvo tęsiama Klaudio no epitalaminiuose eilėraščiuose: „Epithalamium dictum Palladio et Celerinae“ („Epitalamijas Paladijui ir Celerinai“) bei „Epithalamium de nuptiis Honori et Mariae“ („Epitalamijas apie Honorijaus ir Marijos vestuves“)³⁹.

Antikos ir Viduramžių sandūroje į panegirinių retorinių epitalamiją ima skverbtis krikščioniškoji simbolika. Antikinės mitologijos ir krikščioniškųjų elementų sinteze pasižymi ankstyvųjų Viduramžių epitalamijai, sukurti Apolinaro Sidonijaus, Drakoncijaus bei Fortunato Venancijaus. Vėlesni autoriai dar labiau sukrikščionino šį žanrą, o kai kada jo forma buvo panaudojama net ir naujoms funkcijoms. Tokios modifikacijos pavyzdys – Marcijano Kapelos alegorinis enciklopedinis traktatas *De nuptiis Philologiae et Mercurii* (*Apie Filologijos ir Merkurijaus vestuves*), stipriai paveikęs visą Viduramžių literatūrą.

Daugelyje šiuo laikotarpiu sukurtų religinių epitalamijų ryški vėlyvosios Antikos žanrinio modelio įtaka, pavyzdžiui, Jono Garlandiečio poemoje „Epithalamium Beatae Mariae Virginis“ („Palaimintosios Mergelės Marijos epitalamijas“). Mergelė Marija užima Veneros, kaip pagrindinės herojės, vietą.

Viduramžių epitalamijų stilistiką taip pat formavo *Biblijos*, *Giesmių giesmės* bei 44-osios *Dovydo psalmės* poetika. Epitalamijais pradėta vadinti įvairios tematikos ir struktūros kūrinius, kartais net nesusijusius su vestuvėmis. Iš esmės tai buvo religinio turinio tekstai, sukurti epinių poemų, himnų, psalmių, prozinių traktatų, laiškų ir kitokiomis formomis⁴⁰.

Renesanso Italijoje XIV–XV a. susidomėjus antikinė literatūra atgimė ir epitalamijas. Žanro suklestėjimui įtakos padarė taip pat vis labiau populiarėję panegiriniai kūriniai, puikiai tikę tiek asmeninėms progoms, tiek ir viešojo gyvenimo įvykiams pažymėti. Šiuo požiūriu

³⁹ *Ibid.*, p. 21, 23.

⁴⁰ Jakub Niedźwiedz, *Szesnastowieczne epitalamia łacińskie w Polsce*, p. 17–19. Katarzyna Mroczek, *Epitalamium staropolskie*, p. 28–30.

epitalamijai buvo ypač „parankūs“: su jų kontekstu puikiai derėjo enkominiai intarpai. Ankstyvojo Renesanso poetai daugiausiai sekė Klaudiano ir Stacijaus epitalamijais. Šiame etape kiek mažiau imituota Katulo poezija bėgant laikui sulaukė vis daugiau dėmesio ir pamažu tapo bene mėgstamiausiu humanizmo epochos poetų sekimo pavyzdžiu. Svarbus Renesanso epitalamijų bruožas – grįžimas prie antikinės žanro formos ir pasaulietiško turinio. Epitalamijai atliko ne tik panegirinę funkciją; šio žanro kūriniai – tai valstybinių politinių aktualijų, istorinių įvykių, kintančių filosofinių pažiūrų, estetinių ir etinių vertybių atspindys.

Naujųjų laikų epitalamijo raida glaudžiai susijusi su XV a. Italijos dvaro kultūra. Šio žanro panegiriškumas buvo puiki priemonė įtikti didikams, galimybė išreikšti jų skonį ir atspindėti išsilavinimą. Didikų vestuvių iškilmes neretai papildydavo teatralizuoti vaizdeliai, kurių dėka susiformavo dramatinis epitalamijas. Vestuvių proga taip pat buvo rašomos odės, panegirikos, elegijos, epiniai kūriniai ir net sonetai.

Dėl imitacinės praktikos Naujųjų laikų epitalamijuje greta tradicinių vestuvinės giesmės bruožų (forma, motyvai, mitologinių dievybių pasaulis) buvo ir iš Viduramžių paveldėto religinio epitalamijo ypatybių – alegoriškumo bei misticizmo. Šio žanro raidą taip pat veikė Petrarkos poezijos tradicija; jame atsirado pastoralės elementų. Į kūrinio tekstą greta senųjų dievybių įvedamos gimtojo krašto istorinės, politinės ar topografinės realijos⁴¹. Epitalamijai imami rašyti ne tik lotynų, bet ir nacionalinėmis kalbomis.

LDK lotyniškojo XVI–XVII a. epitalamijo raida glaudžiai susijusi su Europai būdingomis proginės literatūros vystymosi tendencijomis. Kaip pastebėjo Šarkauskienė, XVI a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje paplito epinio epitalamijo modelis. Jis, beje, pasižymėjo tam

⁴¹ Katarzyna Mroczek, „Epitalamium“, in: *Słownik literatury staropolskiej: Średniowiecze. Renesans. Barok*, pod redakcją Teresy Michałowskiej, przy udziale Barbary Otwinowskiej, Elżbiety Sarnowskiej-Temierusz, wydanie 2 poprawione i uzupełnione, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1998, p. 220.

tikromis variacijomis. Pavyzdžiui, Petras Roizijus, tęsdamas epinės atmainos tradiciją, atsisakė žanrui būdingų mitologinių personažų ir kūrė „realistinį“ aprašomąjį epitalamiją. Kai kurios šio autoriaus vestuvinės poemos pasižymi lyriniais Antikos epitalamijo bruožais (draminis pasakojimas, strofinė struktūra, refrenas). Kitas šio laikotarpio epitalamijų autorius Jonas Radvanas sujungė antikinio epo ir epinio epitalamijo tradiciją, todėl mitologinės realijos jo – priešingai nei Roizijaus – kūrinuose buvo labai svarbios. Reikšminga, jog XVI a. epitalaminiai kūriniai įgavo epigraminės poezijos – emblemos, alegoriko, herbino eilėraščio – formas. Šarkauskienė taip pat pažymi, jog ši tendencija ypač akivaizdi Vilniaus akademijos studentų rinkinyje, skirtame Jurgio Chodkevičiaus ir Sofijos Radvilaitės vestuvėms. Šio rinkinio eilėraščiuose tradicinių žanro įvaizdžių sistema papildoma bibliiniais, heraldiniais, embleminiais motyvais; antikiniai ir krikščioniškieji elementai vartojami greta⁴².

Įvairove pasižymi LDK XVII a. barokiniai epitalamijai. Tradicinius, antikinį žanro modelį labiausiai atitinkančius epitalamijus rašė M. K. Sarbievijus. Tačiau chronologiškai ankstyviausiuose poeto kūrinuose pastebimas žanrų jungimas ir teatrališkumas – ypatybės, būdingos vėlyvesniems šio laikotarpio vestuvių kūriniais. Inspiruoti Baroko poetikos, „vestuvėms skirtus kūrinus autoriai rašo proza (panegirikos, kalbos), eiliuotai (odės, ditirambai, epinio pobūdžio eilės, epigraminė, artificiozinė poezija), elegijo forma; epitalamijai suteikiamas dramos veikalo pavidalas. Prozos, poezijos, dramos elementai jungiami viename kūrinyje“⁴³. Iš esmės nebelieka tradicinėmis formulėmis ir topika pasižymintų eiliuotų epitalamijų, kokie buvo kuriami XVI a. bei XVII a. pradžioje; žanro struktūrą veikia išpopuliarėjusi herbinė poezija (dedikatų herbų panegirinė interpretacija, genealogijos panaudojimas ir biografijos faktų įpynimas) bei emblemika⁴⁴.

⁴² Skirmantė Šarkauskienė, *Lotyniškasis XVI–XVII amžiaus LDK epitalamijas: Antikinės tradicijos modifikacija: Daktaro disertacija*, Kaunas, 2000, p. 117–118.

⁴³ *Idem.*, p. 118.

⁴⁴ *Idem.*, p. 119.

3. LIETUVOS XVIII A. LOTYNIŠKASIS EPITALAMIJAS

Lietuvos XVIII a. lotyniškasis epitalamijas, atsispirdamas į šio lyrinio žanro antikinį modelį, iš esmės tęsia XVII a. išryškėjusią jo prozinės atmainos tradiciją. Remiantis Akademijos spaustuvs leidinių bibliografijoje⁴⁵ pateiktu repertuaru bei *de visu* peržiūrėjus pačius jėzuitų Akademijos spaudinius matyti, jog vestuvėms skirtų lotyniškų rinkinių buvo išleista maždaug dvi dešimtys. Tokiems kūriniais pavadinti autoriai dažniausiai rinkdavosi ilgas, aprašomojo pobūdžio antraštes (ši tendencija buvo ryški jau XVII a.). Prasminis raktas, leidžiantis atpažinti kūrinio paskirtį, paprastai yra tiesiogiai į žanrinę priklausomybę apeliuojantys žodžiai arba junginiai: „epithalamicon“⁴⁶ („epitalamikas“), „ad festivos hymenaei soles“⁴⁷ („iškilmingai himenėjo diena“), „inter festivos [...] hymenaei plausus“⁴⁸ („tarp šventiškų himenėjo plojimų“), „sub fortunatissimum

⁴⁵ Konstancija Čepienė, Irena Petrauskienė, *Vilniaus Akademijos spaustuvs leidiniai 1576–1805: Bibliografija*, Vilnius: Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Centrinė biblioteka, 1979.

⁴⁶ *Amplissimo nomini et honori... Adami Brzostowski, praefecti Daungoviensis, colonelli militiae M.D.L. ac S.R.M. succamerarii, nec non... Genovefae Oginska, palatinidis Trocensis, penes nuptialem actum a devotissimo fundatrici suae Neodolscensi collegio scholarum piarum epithalamicon A. 1743 6 Kalendas Martij, Vilnae: typ. S.R.M.S.I., [s. a.]. (Naudotasi egz. VUB IV 30727; minėtoje K. Čepienės ir I. Petrauskienės bibliografijoje: 1110 pozicija, p. 173.)*

⁴⁷ *Hastae fulgurantes in splendore lunae, ad festivos hymenaei soles... Michaelis... Zamoyski, venatoris regni... et... Elisabethae... Wisniowiec principis Korybutówna Wisniowiecka, cancellaridis Magni Ducatus Lituaniae, seren. dies p. cels. neo-sponsis augurantes inter publica privata[ue] utriusq[ue] gentis vota genitali pro spectaculo praesentatae ab obligatissimo Radiviliano Pinscensi collegio S.I. anno... 1721, Vilnae: typ. Acad. S.I., [s. a.]. (Naudotasi egz. VUB IV 30593; K. Čepienės ir I. Petrauskienės bibliografijoje: 1696 pozicija, p. 259.)*

⁴⁸ *Aureum vinculum aeterno foedere sociati ferri in avitis armis stapede et sagitta per auspiciatissimi connubij nexum colligatis... Josephi Brzostowski, castellanidae Trocensis, nec non Barbarae Pocieliówna, palatinidis Vitebscensis, inter festivos illustrissimi hymenaei plausus et publicae felicitatis omina orbi Sarmatico repraesentatum... a collegio et alma Universitate Vilmensi S. J. A. 1714, Vilnae: Typis Academicis S.I., [s. a.]. (Naudotasi egz. VUB IV 30671; K. Čepienės ir I. Petrauskienės bibliografijoje: 1167 pozicija, p. 182.)*

connubium⁴⁹ („laimingiausiai santuokai“), „in nuptiali [...] luce“⁵⁰ („vestuvių šviesoje“), „in conjunctione“⁵¹ („sąjungoje“), „gratulatio nuptialis“⁵² („vestuvių sveikinimas“), „oratio epithalamica“⁵³ („epitalaminė kalba“).

Tarp Vilniaus akademijos spaustuvėje minimu laikotarpiu išleistų lotyniškų spaudinių nepavyko aptikti nė vieno eiliuoto epitalamijo. Daugiausia čia išleista vestuvėms skirtų prozinių panegirinių leidinių, elogijų.

Proziniai panegiriniai leidiniai paprastai buvo komponuojami pagal bendrą modelį, kurį sudarė antraštinis lapas, kitoje antraštinio lapo pusėje pavaizduoti abiejų jaunavedžių giminių herbai, o po jais – herbinis eilėraštis, dažniausiai eiliuotas eleginiu distichu. Kitame puslapyje būdavo dedikacija arba kreipimasis į jaunavedžius, ir

⁴⁹ *Praesagium publicae fortunae ex concursu siderum Radiuilliana Wisniowieciana[ue] familiae sub fortunatissimum connubium... Michaelis Radziwiłł, ... Pramesliensis... capitanei, ... et... Franciscæ... Korybutówna Wisniowiecka, palatinidis Cracoviensis, observatum a collegio Pincensi S.I. ... A. D. 1725, Vilnae, typ. Universitatis S.I., [s. a.]. (Naudotasi egz. VUB IV 41039; K. Čepienės ir I. Petrauskienės bibliografijoje: 2538 pozicija, p. 388.)*

⁵⁰ *Serenitas publicae laetitiae ex auspiciatissimis pareliis magnorum nominum videlicet... Constantini... Plater, palatinidae et praefecti Livoniae, nec non... Augustae... Ogińska palatinidis Trocensis, in nuptiali eorumdem luce affulgens, ... ab... S.I. residentiae Düneburgensis adumbrata A. 1744, Vilnae, typ. S. R. M. Acad. S.I., [s. a.]. (Naudotasi egz. VUB IV 30558; K. Čepienės ir I. Petrauskienės bibliografijoje: 2753 pozicija, p. 422.)*

⁵¹ *Sidus Sarmatiae splendore familiae et virtutum ornamentis conspicuum... Antonius Josephus... Ursinus Dowoyna Sołłohub, capitaneus Jezeriscensis, in conjunctione cum magno sidere... Brigida principe Radiuillia, palatinide Nowogrodensi, inter publica communis laetitiae signa exiguo lumine orationis auctum ab obligatissimo collegio Academico Vilnensi S.I. A. D. 1744, Vilnae, typ. S.R.M. Acad. S.I., [s. a.]. (Naudotasi egz. VUB IV 30972; K. Čepienės ir I. Petrauskienės bibliografijoje: 2760 pozicija, p. 423.)*

⁵² *Gratulatio nuptialis... Constantino... Plater, praefecto Livoniae, nec non... Augustae Ogińska, palatinidi Trocensi, nomine obligatissimae fundatrici suae Lithvanae provinciae scholarum piarum, Vilnae, typ. S.R.M. Acad. S.I., 1744. (Naudotasi egz. VUB IV 31150; K. Čepienės ir I. Petrauskienės bibliografijoje: 1686 pozicija, p. 257.)*

⁵³ *Oratio epithalamica... Antonio Dowoyna Sołłohub, thesauraridae M.D.L., praefecto Jezerzyscensi, nec non... Brigidae Radiuillia, palatinidi Novogrodensi, ad vitalitio junctis faedere nomine Litvanae provinciae scholarum piarum A. D. 1744, Vilnae, typ. S.R.M. Acad. S.I., [s. a.]. (Naudotasi egz. VUB IV 31188; K. Čepienės ir I. Petrauskienės bibliografijoje: 2343 pozicija, p. 355.)*

pagaliau sekdamo pati prozinė panegirika (*panegyris*). Tokių leidinių grupę iliustruoja prozinis panegirinis leidinys *Serenitas publicae laetitiae*⁵⁴, išleistas Vilniaus akademijos spaustuviėje 1744 m. Jis skirtas Konstantino *De Broel* Platerio, vaivados ir Livonijos prefekto, bei Augustos Oginskaitės, Kozelsko kunigaikštės ir Trakų vaivadaitės, vestuvėms.

Panegirika pradedama bendrais apmąstymais apie šių vestuvių reikšmingumą, susijungiančias dvi kilmingas gimines. Dėl vestuvių kylantis džiaugsmas stipresnis net už vidurdienio saulę: „Non ita Sol, ubi in meridiem provectus est, lumine terras liberali complet, uti hujus diei fortuna mentes omnium laetitia“ („Taip saulė, vidurdienį atsidūrusi aukščiausiam dangaus taške, dosnia šviesa neapglėbia žemės, kaip šios dienos laimingas įvykis visų mintis [pripildo] džiaugsmo“). Jaunavedžių enkomijoje iš pradžių giriamas abiejų jaunųjų protėvių garbingumas, galybė. Plateriai pristatomi kaip „Principes Sacri Romani Imperii, Vestphaliae Duces Serenissimi“ („Šventosios Romos Imperijos didikai, šviesiausieji Vestfalijos kunigaikščiai“), o apie Oginskius sakoma, kad jie „Monarchae Russiae Potentissimi“ („galingiausieji Rusijos valdovai“). Po to detaliam išvardijami garsūs jaunikio ir nuotakos protėviai, jų darbai. Dar kartą akcentuojama, kad šių šlovingų giminių susijungimas toliau jas abi garsins. Pagyrimai taip pat sakomi ir patiems artimiausiems giminėms, šeimos nariams. Ypač daug vietos skirta jaunikio išsilavinimo šlovinimui. Nuotakos enkomijas kur kas glaustesnis, nors irgi išsamus:

Supervacaneum est pluribus disserere, de singularibus animi, corporisque dotibus Augustae Tuae, cum eo ipso, quod Oginscia sit, et jam Tua sit, tibi que simillima, necesse est eam esse undequaque ornatissimam; si formae praestantiam, illiusque summum decus pudicitiam, si Prudentiam, qualem vel in viris desideraveris [...].

(Nėra ko daug ginčytis dėl tavo Augustos atskirų kūno ir dvasios dovanų, nes jau vien dėl to, kad ji yra Oginskaitė, jau taviškė ir kad ji yra begal panaši į tave,

⁵⁴ Žiūrėti nuorodą nr. 50.

[savaimė] privalu [pareikšti], jog ji yra visapusiškai gražiausia; jei figūros – šauniausia, jei ji [pasižymi] neišpasakytu grožiu, tai [išsiskiria] drovumu, jeigu [jai būdinga] išmintis, tai tokia, kokią trokštum [surasti] tarp vyrų [...].)

Šis enkomijas baigiamas pabrėžiant, kad nuotaka yra verčiausia jaunikio: „[...] Genere, indole, forma, virtute, Augusta est, Constantinoque dignissima“ („Gimine, prigimtimi, kūno grožiu, dorybe Augusta yra labiausiai verta Konstantino“). Baigiamojoje dalyje dar kartą sugrįžtama prie visuotinio tėvynės ir šeimos džiaugsmo, skamba tradicinis linkėjimas susilaukti vaikų, panašių į protėvius: „[...] *Vestrisque* Majoribus simillimos Nepotes [...]“ („[...] Palikuonių, panašiausių į *Jūsų* Protėvius“). Panegirikos pabaigoje linkima gyventi laimingai, garbingai ir ilgai:

Vivite jam, transigiteque vitam bonorum omnium accessionem felicem, honoribus summam, amicis florentem, diuturnitate Nestoream, incolumitate constantem, Patriae ad ornamentum, Familiae ad gloriae augmentum, Provinciae Litvanae, Residentiaeque Nostrae Duneburgensi ad tutamen et praesidium.

(Tad gyvenkite, tegu jūsų gyvenimą daro laimingą visų gėrybių pagausėjimas, tegu jis būna puikiausias garbingais dalykais, tegu žydi draugais, te būna ilgas kaip Nestoro, te būna visad nepažeidžiamas, kad puoštų tėvynę, didintų šeimos garbę, saugotų ir gintų Lietuvos provinciją ir mūsų rezidenciją Daugpilyje.)

Vertindami turinio ypatumus, čia aptartą vestuvių panegiriką galime laikyti būdingu prozinės panegirinės kūrybos pavyzdžiu. Kaip pagrindiniai prasminiai akcentai panegirikoje išsiskiria protėvių ir šeimos narių šlovinimas, linkėjimai ateityje nešti naudą tėvynei, gyventi garbingai, didinti giminės šlovę. Jaunikio enkomijo centre atsiduria jo išsilavinimas, nuopelnai, būdo savybės, tačiau nekalbama apie jo kūno tvirtumą ir panašius, su išore susijusius, dalykus. Nuotakos šlovinimui skiriama kur kas mažiau vietos, bet čia jau pabrėžiamas tiek jos nepaprastas grožis, tiek ir dvasinės savybės. Panegirikoje beveik nenaudojami antikinės mitologijos įvaizdžiai, nėra intarpinių poezijos citatų. Kompozicijos ir turinio ypatumais ši panegirika artimesnė de Kolonijos retorikoje apibrėžtam vestuvių kalbos modeliui.

Be „grynujų“ prozinių vestuvių panegirikų, yra nemažas pluoštas ir tokių, kurių tekstai paįvairinami poezijos citatomis iš Vergilijaus, Horacijaus, Ovidijaus, Juvenalio, Stacijaus, Klaudiano, Sarbievijaus kūrybos. Taip pat pasitaiko ir prozos citatų iš Plinijaus, Starovolskio, Kviatkevičiaus kūrinių. Šiuo požiūriu labai įdomi vestuvinė panegirika, dedikuota Kristoforui Konstantinui Pacui ir Barborai Oginskaitei⁵⁵. Šioje panegirikoje cituojama ypač daug Antikos ir vėlesnių laikų autorių: Livijus, Herodianas, Eunapijus, Kojalavičius, Plutarchas, Hircijus, Pomponijus, Aurelijus, Saliustijus, Tacitas, Lėlijus, Eutropijus, Cezaris, Plinijus, Herodotas, Ksifilinas. Taip pat buvo populiaru į panegirikų tekstus įterpti eloginių intarpų arba patį elogiją panaudoti kaip vestuvinio sveikinimo formą.

Eloginiai vestuvių leidiniai sudaro antrą, žymiai mažesnę nei prozinės panegirikos, grupę. Šios grupės pavyzdžiu gali būti Juozapo Bžostovskio ir Barboros Pociėjūtės vestuvėms skirtas leidinys *Aureum vinculum*⁵⁶ (*Auksinis raištis*). Leidiniui būdinga tradicinė prozinio panegirinio leidinio struktūra, tik vietoje panegirinės kalbos čia yra eloginis tekstas, suskirstytas į šešias dalis. Kiekviena dalis skirta vis kitam dedikautui ir turi atskirą antraštę. Šias dalis, t. y. atskirus elogijus, vienija jų antraštėse esantis *Aureum vinculum* leitmotyvas, nuskambėjęs jau pačiame leidinio pavadinime. Pirmasis elogijas skirtas jauniko giminei. Jis pradedamas kreipimusi į iškalbingumo deivę Svadą: „Attole stylum aureis in vinculis liberior suada“ („Paimk stilių [rašiklį] auksinių raiščių [t. y. vestuvių] dieną, laisvesne Svada“). Kalbama apie garbingą giminės istoriją, pabrėžiami šios giminės nuopelnai ir dorybės: „Toga et Sago probata virtus“ („taikos ir karo išbandyta dorybė“). Minimas jauniko senelis Kiprijonas Bžostovskis,

⁵⁵ *Roma in flore flos par regnorum reginae Romae in vicario regiae maiestatis lilio [...] Christophori Constantini Pac, [...] connubij foedere [...] Barbaram [...] Ogińska [...] A. 1715, Vilnae: Typ. Universitatis S.I., [s. a.]. (Naudotasi egz. VUB IV 30382; K. Čepienės ir I. Petrauskienės bibliografijoje: 2683 pozicija, p. 409.)*

⁵⁶ Pilną leidinio antraštę žr. 48 nuorodoje.

Trakų vaivada. Jis vadinamas „Hector et Nestor Sarmatiae“ („Sarmatijos Hektoras ir Nestoras“), taip pat kalbama ir apie kitus garsius giminės narius. Antrasis elogijas dedikuotas nuotakos giminei: čia šlovinamas LDK kancleris Aleksandras Pociėjus, Brastos pilininkas, Rusios arkivyskupas Ipatijus Pociėjus, jaunosios senelis Vitebsko vaivada Leonardas Pociėjus. Protėvių šlovinimo tema supinama su nuotakos pagyrimu. Apie Aleksandrą Pocijų sakoma: „Tritavus hic Tuus est Illustrissima Neospona, / qui Te posthumam lectissimam margaritam / in Cratere Iosephi hodie Hymenaeo libat“ („Tavo, šviesiausioji nuotaka, šitas protėvis, / kuris Tave, jauniausią rinktinį perlą [sveikindamas], / iš Juozapo taurės šiandien nulieja Himenėjui“). Trečiasis elogijas skirtas jaunikio dėdei Konstantinui Bžostovskui, Vilniaus vyskupui, ketvirtasis – jaunosios dėdei Liudvikui Pociėjui, Vilniaus pilininkui, LDK didžiajam etmonui. Penktasis elogijas dedikuotas nuotakos tėvui Kazimierui Pociėjui, Vitebsko vaivada. Finaliniame elogijuje, atliekančiame ir jaunosios poros enkomijo funkciją, kreipiamasi į abu jaunavedžius. Šiai daliai būdingi tradiciniai epitalamijo pabaigos motyvai. Pabrėžiama, kad jaunuosius sujungė būtent meilė, linkima, kad ji tvirtai juos jungtų ir ateityje: „Quos unus sociavit Amor, / una servet incolumitas, / Comitetur indivisa prosperitas, / adamantino nexu Felicitas consecetur“ („[Tie], kuriuos sujungė viena tik Meilė, / tegu niekad nebūna pažeisti, / tegu [juos] lydi nedaloma gerovė, / tegu neatsitraukdama seka Laimė, sujungta [su gerove] tvirtu kaip plienas ryšiu“). Jaunieji raginami būti vertais garsaus vardo ir toliau jį garsinti: „Ornate grandia Nomina Maximis Virtutibus, / Religione Ecclesiam, / Meritis Patriam, / Rectefactis victuram Posteritatem“ („Papuoškite žymius vardus didžiausiomis dorybėmis, / Bažnyčią – pamaldumu, / tėvynę – nuopelnais, / pergalių [kupiną] ateitį – išmintingais darbais“). Jaunajai porai linkima nemirtingos šlovės, jų santuoka siejama su Antikos dievų vardais: „Incede Cedris immortalis Fama! / Apollo et Pallas, / Gradivus et Diana, / Iosephus et Barbara, aeterno Faedere sociantur“ („nemirtinga

Šlove, įamžink [jaunuosius] kedruose! / Tegu būna amžina sąjunga
sujungti / Apolonas ir Paladė, Gradyvas [Marsas] ir Diana, / Juozapas
ir Barbora“). Jaunavedžiai apibūdinami tradiciniais epitetais: *Adamas*
(Deimantas) ir *Gemma* (Perlas), *Laurus* (Lauras) ir *Olea* (Alyva),
Lilium (Lelija) ir *Viola* (Našlaitė). Pažymėtina, jog šiame elogijuje
nėra epitalamijams itin būdingo topo – linkėjimo susilaukti vaikų.
Elogijas baigiamas Barklajaus poezijos citata: „Quod non ulla dies,
quod non fata impia rumpant“ („Tegu [to ryšio] nenutraukia jokia
diena ar piktas likimas“).

Kol kas vieninteliu vestuvinės poezijos pavyzdžiu galime nurodyti
pijoro Antano Mikuckio (Antoni Mikucki SP) epitalaminį eilėraštį
„Ad Illustrissimum Georgium Potocki Praefectum Tłumacensem“
(„Šviesiausiajam Jurgiui Potockiui, Tlumacės seniūnui“). Šis eilėraš-
tis įtrauktas į Pijorų spaustuveje 1779 m. išleistą proginės poezijos
antologiją *Zebranie Rymow*⁵⁷. Epitalamijo dedikatas Jurgis Mykolas
Potockis (Jerzy Michał Potocki) 1773 m. vasario 21 d. Vilniuje su-
situokė su Barbora Terese, vienintele Lietuvos išdininko Mykolo
Bžostovskio (Michał Brzostowski) dukterimi. Tai buvo reikšmingas
visuomeninis įvykis. Per šią santuoką Potockis susijungė su „Familija“
(Potockio žmona buvo etmono Mykolo Kazimiero Oginskio (Michał
Kazimierz Ogiński) seserėčia⁵⁸).

Tai alkajine strofa eiliuotas epitalaminis eilėraštis, sudarytas iš 14
strofų (56 eil.). Eilėraščio pavadinimas neduoda jokių žanrinių nuo-
rodų, todėl tik turinys leidžia šį kūrinėlį priskirti epitalaminei poezijai.
Eilėraštis pradedamas pabrėžiant įvykio svarbą. Žinią apie vestuves
paskleidžia šniokščianti Vilija: „Quis in reductis vallibus, aspero /
Interfluentis murmure Viliae, / Rumor suis elatus alis / Personuit

⁵⁷ *Zebranie rymow z różnych okoliczności pisanych mianowicie jmieniem Konwiktu Szlacheckiego Wilen. XX Scholarum Piarum*, W Wilnie: W Typografii J.K.M. y Rze-
czypospolitej u XX Scholarum Piarum, 1779, p. 149–151.

⁵⁸ Zbigniew Anusik, „Potocki Jerzy Michał“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t.
28 (1), zes. 116, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1984,
p. 44–47.

Palemona circum?“ („Koks gandas nuaidėjo nuošaliuose šlaituose, / šiurkščių pratekančios Vilijos šniokštumu, / atneštas savais sparnais / prie Palemono?“). Į rengiamų vestuvių šurmuli įsilieja mitologiniai antikinio epitalamijo personažai. Tai žirgais atskubantis Febas, Aušrinė žvaigždė, vestuvių tvarkdarė pronuba Junona, lydima Partenopės mergaičių: „[...] vel actis Phaebus equis, ubi / Eoa primo lumine compita / Percurrit; haec iam haec ocupasse / Pronuba conspicitur puellis / Stipata Juno Parthenopaeis, / Jungenda Divum foedera nuptibus“ („[...] o gal Febas, paraginęs žirgus, [atskuba] ten, / kur Aušrinė, išbrėskus rytui, perskrodžia kryžkeles; / tam žiūrinčiam matosi, kad pronuba Junona, / lydima Partenopės mergaičių, / užpildo visą erdvę tam, / kad savo pritarimu sujungtų dieviškųjų [asmenų] santuoką“). Kreipiamasi į vestuvių dievą Talasijų, kurio prašoma būti palankų sudarant šią santuoką, pranoksiančią ypatingą lemtį, t. y. tapsiančią nemirtinga: „[...] iam proprior sacro / Accede, dextro Numine, cespiti, / Sta, mutuo pacto, Talasii, / Eximiam superando sortem“ („[...] jau ateik arčiau / prie švento altoriaus, su palankiu nusiteikimu / stovėk, Talasijau, sudarant abipusę sutartį, / kuri pranoks ypatingą lemtį“). Toliau pereinama prie nuotakos enkomijo: akcentuojamas Barboros grožis, garbinga kilmė: „Formosio rem prendito Barbaram / Jubar vetusti luminis emicans / Brzostoviorum, Nominisque / Consimili sociare luce“ („Imk gražesnę [už kitas] Barborą, / iškilų šviesulį senos / Bžostovskių giminės, ir sujunk [ją] / su panašios šviesos vardu [gimine]“). Ši lakonišką nuotakos enkomiją tęsia kur kas išsamesnė, jaunikiui skirta pagyrimų dalis. Potockis kilęs iš senos giminės, kuri garsėjo tiek sugebėjimu kariauti, tiek ir darbais, nuveiktais taikos metu: „[...] praeter ingens a Proavis genus, / Quos forte diri Martis, aut toga / Aetas tulit claros, [...]“ („[...] šalia šlovingų gentainių, / kuriuos žiauraus Marso amžius arba toga [taikos metas] / išgarsino, [...]“). Jaunikis pasižymi dorybingumu, garsiais darbais, puikiu išsilavinimu: „Fert ipsa summis propria laudibus / Presso coruscis juncta comes pede / Factis Tuis virtus, bonisque / Mens rigidae studiis

Minervae / Defixa [...]“ („Iškelia [tave] pati dorybė, pasižyminti didžiausiais pašlovinimais, / sujungta su tavo puikiais žygiais, kaip palydovė, / einanti tvirtu žingsniu, / ir protas, sutvirtintas puikiais nepralenkiamos Minervos / mokslais [...]). Pagaliau pereinama prie pačių vestuvių, prašoma meilės deivės Afroditės palankumo, linkima susilaukti palikuonių: „[...] nempė solos / Conspicuo geminasse praestat / Plausus Hymeni; mutua jam Cypris / Foecunda, pergat nectere vincula, / Queis Juppiter jucunda seros / Tempora protrahat ad Nepotes“ („[...] reikia, kad skambėtų / plojimai, skirti Himenėjui; jau tegu palanki abiems pusėms Kipridė / saisto santuokos raiščiais, / kuriais Jupiteris tegu atveda į būsimus malonius / Laikus prie vėliau atsirasiančių vaikaičių“). Epitalamijo pabaigoje Potockis vadinamas Sarmatijos puošmena – „[...] rebus olim Sarmaticis decus“, jam linkima šlovingos ateities: „[...] fumosis Avorum / Magne Nepos referende ceris“ („[...] Didus protėvių vaikai, kuris vertas būti garsus / aprūkusiais vaško [atvaizdais]“).

Taigi komponuojant šį epitalamiją, poetui pavyko perteikti antiikinio epitalamijo stilišką (tą rodo gausiai naudojami Antikos mitologijos personažai, pasižymintys tradicine prasmine konotacija) ir išlaikyti kai kuriuos esminius antikinio žanrinio modelio struktūros elementus. Eilėraštyje naudojama strofinė struktūra, jis pasižymi pakankamai išplėtotą pagiriamąją dalimi, linkėjimais susilaukti palikuonių. Pažymėtina, jog jaunosios enkomijas, palyginti su jaunojo, yra itin glaustas. Pagyręs Barboros grožį, ją skiriantį iš kitų merginų, poetas akcentuoja jaunosios kilmę iš garbingos giminės ir, pabrėžęs, jog būtent per santuoką ši giminė susilies su kita, tokia pat šlovinga gimine, pereina prie enkomijo, skirto Potockiui. Jame nekalbama apie jaunikio fizinį grožį (tai svarbus antikinio epitalamijo topas), bet visas dėmesys sutelkiamas į Potockio giminės nuopelnus, paties jaunikio dorybingą būdą, iškilų protą, išsilavinimą. Eilėraštyje

⁵⁹ Veikiausiai turimos galvoje pomirtinės protėvių kaukės, saugotos garbingiausioje romėno namų vietoje.

neskiriama vietos ir kitam svarbiam antikinio epitalamijo bruo-
žui – jausmų atskleidimui. Pasitenkinama tik fizinio grožio ir meilės
deivės Afroditės, kuri čia sinonimiškai vadinama dosniąja Kipride
(*Cypris foecunda*), paminėjimu. Kūrinyje nenaudojamas refrenas,
ne visai tradiciška ir paties epitalamijo pabaiga: finalinėje strofoje
linkint garbingos ateities kreipiamasi tik į vieną Potockį, o ne į abu
jaunavedžius. Čia taip pat nerasime svečių, pačios vestuvių puotos
ar dovanų aprašymo, obsceniškų detalių. Tokią turinio modifikaciją
nulėmė Apšvietos epochos estetika ir nauji visuomeniniai prioritetai,
aktualizavę pilietines vertybes.

APIBENDRINIMAS

Vestuvių poezijos žanras susiformavo senovės Graikijoje. Čia lygia
greta gyvavo dvejų rūšių vestuvinės giesmės – himenėjai ir epitalami-
jai. Šios dvi žanrinės atmainos gan greitai niveliavosi, o vestuvėms
skirti kūriniai buvo dažniau vadinami bendru epitalamijo vardu, nors,
reikia pažymėti, šalia gyvavo ir himenėjo terminas.

Naujųjų laikų poetikų autoriai pramaišiu vartojo abu termi-
nus. Skaligerio poetikoje, parašytoje daugiausia remiantis antikinės
literatūros patirtimi, himenėjas ir epitalamijas aptariami atskirai,
tačiau šių žanrinių atmainų skirtumai neaktualizuojami.

Jokūbo Pontano poetikoje, vėliau perdirbtoje Johano Buchle-
rio, vestuvių poezija nagrinėjama skyriuje, skirtame epitalamijui.
Kalbėdamas apie šį žanrą, Pontanas iš esmės tik pakartoja Ska-
ligerio teiginius. Įdomu, kad baigdamas šį skyrių, autorius mini ir
himenėją. Nepateikdamas platesnės himenėjo interpretacijos, Pon-
tanas apsiriboja žanrinę atmainą iliustruojančio kūrinio pavyzdžiu,
kurio antraštėje jau figūruoja epitalamijo terminas. Pažymėtina,
jog pasirinktas pavyzdys atspindi naujas žanro raidos tendencijas,
kadangi atstovauja religinės tematikos epitalamijų, susiformavusių
Viduramžiais, grupei.

Motiejus Kazimieras Sarbievijus epitalamiją priskyrė glaustų eilėraščių grupei, vadinamosioms *silvoms*. Šios grupės kūriniai, Sarbievijaus manymu, artimesni retorinėms kalboms, o ne poezijai. Be epitalamijo, poetikoje dar išskiriamos dvi jo atmainos – *oaristijos* ir himenėjai. Šių atmainų Sarbievijus plačiau neaiškina.

Populiarios XVIII a. poetikos autorius Juozapas Juvencijus aptaria tik vieną žanrinę atmainą – epitalamiją. Jo lakoniškame apibrėžime aiškinama termino etimologija, nurodomi turinio akcentai ir Antikos autoriai, verti sekimo.

Pilypo Nerijaus Golianskio ir kitų Apšvietos epochos poetikų autorių darbuose vestuvių poezija ir jos atmainos jau apskritai nebesulaukia jokio dėmesio.

Karolis Pajotas ir Dominykas de Kolonija savo retorikose smulkiai aptarė prozinės epitalamijo atmainos, t. y. vestuvinių kalbų ypatumus. Šios kalbos susiformavusios greičiausiai kaip enkominių kalbų atmaina, plito XVII a. ir ypač išpopuliarėjo XVIII a.

Antikos literatūroje tyrinėtojai išskiria du epitalamijo modelius: lyrinį ir epinį. Epinis epitalamijas dar šakojasi į mitologinę-naracinę bei retorinę-panegirinę atmainas. Lyrinio epitalamijo kūrėjais laikomi Sapfo, Teokritas (18-a ekloga) ir Katulas (61-asis ir 62-asis eilėraščiai). Mitologinį-naracinį epitalamiją iliustruoja Sapfo 115-asis fragmentas ir Katulo epilijas „Pelėjo ir Tetidės vestuvės“. Retorinio-panegirinio epitalamijo ypatumai matyti Stacijaus ir Klaudiano vestuvinėse poemose. Vėlyvosios Antikos epitalamijuose akivaizdi antikinės mitologijos ir krikščioniškųjų elementų sintezė. Šiais ypatumais pasižymi Sidonijaus, Drakoncijaus bei Venancijaus epitalamijai.

LDK lotyniškasis XVI–XVII a. epitalamijas, be abejonės, susijęs su Europos proginės literatūros raida. Kaip rodo Skirmantės Šarkausienės tyrinėjimai, XVI a. buvo populiarus epinio epitalamijo modelis. Jis, beje, nebuvo vienalytis: pavyzdžiui, Petras Roizijus kūrė „realistinį“ -aprašomąjį epitalamiją. Kai kurios šio autoriaus vestuvinės poemos pasižymėjo lyriniais Antikos epitalamijo bruožais.

Jonas Radvanas sujungė antikinio epo ir epinio epitalamijo tradiciją. XVI a. epitalaminiai kūriniai taip pat įgavo kai kurių kitų epigraminės poezijos formų.

Įvairove pasižymėjo XVII a. barokiniai epitalamijai. Rašomi tradiciniai, antikinį žanro modelį atitinkantys kūriniai. Vestuvių proga leidžiami proziniai panegiriniai leidiniai, kuriamos odės, ditirambai, epinio pobūdžio eilės, epigraminė, artificiozinė poezija, draminiai epitalamijai. Ypač populiarius tapo elogijas. Į prozinius kūrinius skverbėsi poezijos, dramos, elogijų elementai.

XVIII a. epitalaminėje kūryboje akivaizdi XVII a. išpopuliarėjusios prozinės atmainos tradicija. Sekimas XVII a. patirtimi matyti taip pat ir vestuvių proga parašytų kūrinių antraštėse. Tai dažniausiai ilgi aprašomojo pobūdžio pavadinimai, kurių tam tikri prasminiai dėmenys leidžia kūrinių laikyti epitalamijo žanro pavyzdžiu: *oratio epithalamica, gratulatio nuptialis, ad festivos hymenaei soles* ir pan.

Vilniaus akademijos spaustuvės leidinių apžvalga leidžia teigti, kad didžiausią epitalaminių leidinių grupę sudaro proziniai panegiriniai epitalamijai (kalbos). Į jų tekstus autoriai neretai įpindavo prozos ar poezijos citatų, eloginių intarpų. Pats elogijas taip pat buvo populiarī vestuvių sveikinimo forma, nors šių leidinių grupė nėra tokia gausi kaip pirmoji.

Pažymėtina, kad Akademijos spaustuvės leidinių repertuare nepavyko rasti nė vieno eiliuoto epitalamijo. Taigi kol kas vieninteliu vestuvių poezijos pavyzdžiu galime laikyti pijoro Antano Mikuckio epitalaminį eilėrašį, skirtą Jurgio Potockio vestuvėms. Šis eilėrašis įtrauktas į pijorų proginės poezijos antologiją, išleistą Vilniaus pijorų spaustuvėje 1779 m. Mikuckio eilėrašis laikytinas ne tik vieninteliu epitalaminės poezijos pavyzdžiu, bet ir vėlyviausiu šio žanro kūriniu (nors tikslī eilėraščio parašymo data nėra aiški, tačiau žinoma, kad Potockio vestuvės įvyko 1773 m., o antologija pasirodė 1779 m.).

XVIII a. epitalaminiai kūriniai gerokai nutolę nuo savo antikinųjų pirmakų. Kūriniuose centrinę vietą užima jaunųjų poros ir giminių

enkomijai. Finalinėse dalyse tradiciškai linkima susilaukti palikuonių, tačiau čia ypač aktualiai suskamba raginimai dirbti tėvynės labui, garsinti garbingą protėvių vardą. Nebenaudojamas refrenas, taip pat nerasime pačios vestuvių puotos ar dovanų aprašymo, obsceniškų detalių. Vieniems kūriniais vis dar būdinga antikinio epitalamijo stilistika (naudojami Antikos mitologijos personažai, išlaikantys tradicinę prasminę konotaciją), o kituose tradiciniai mitologiniai personažai tik šmėsteli. Šiuos pokyčius nulėmė Apšvietos epochos estetika ir besikeičiantys visuomeninės prioritetai, aktualizavę pilietines vertybes.

Įteikta 2005 12 06
Parengta 2005 12 12